

JÓZEF BAKALARZ TChr

Lublin

KOŚCIÓŁ WOBEC MŁODZIEŻY EMIGRACYJNEJ

Żywo dyskutowane zagadnienie młodzieży emigracyjnej jest częścią szerokiego „problemu młodzieży”. Ten zaś, począwszy od lat sześćdziesiątych, ujawnia swą wyjątkową ostrość i powszechne rozmiary w formie różnorodnych kontestacji i ruchów młodzieżowych: ekologistycznych, feministycznych, rewolucyjnych, pacyfistycznych i wielu innych¹.

U podstaw tego, mającego dziś nowe wymiary, konfliktu pokoleń znajdują się, obok przyczyn stałych i naturalnych, szybkie i głębokie przemiany współczesnej epoki, odznaczającej się dążeniem do jedności rodzaju ludzkiego, pluralizmem postaw ludzkich wobec wartości, krytycyzmem, zmiennością, dynamizmem, poszukiwaniem nowości, a niedocenianiem ciągłości tradycji kulturowej².

W tej nowej epoce, zwanej „wiekiem zerwania” (z tradycją), coraz większego znaczenia nabiera młodzież, która najbardziej dotkliwie przeżywa współczesne kryzysy i dlatego z jednej strony kontestuje zastany porządek, a z drugiej domaga się większego udziału w życiu społecznym³.

Jednym z czynników, będącym „jednocześnie przyczyną i wynikiem” naszej epoki, jest powszechne zjawisko ruchliwości ludzkiej (emigracji, turystyki i innych form wędrówek). Zjawisko to wpływa na kształt ewolucji świata. Dzięki niemu wzajemnie przenikają się rasy, cywilizacje, kultury i ideologie. Świat

¹ *La jeunesse dans les années 80*. Paris 1981 s. 17-25.

² *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”* nr 4, 7; F. M i l s o n. *Youth in a Changing Society*. London 1972 s. 19-48.

³ *Konstytucja „Gaudium et spes”* nr 7; *Dekret o apostołstwie świeckich „Apostolicam actuositatem”* nr 12; A. B r i e n. *Physionomie spirituelle de l'adolescent*. W: *Pastorale de l'adolescence*. Paris 1958 s. 79-86.

staje się mały, rośnie w nim tendencja do zanikania granic, a ludzie mają odczucie, jakby żyli w jednej wiosce⁴.

Kategorią społeczną, która dziś najczęściej emigruje, jest młodzież. Wszystkie współczesne kryzysy cywilizacyjne zostają u niej spotęgowane przez dodatkową próbę, jaką niesie z sobą emigracja. Na skutek wykorzenia ze swego pierwotnego środowiska społeczno-kulturowego w młodych ludziach dokonują się głębokie przemiany, wyciskające piętno na ich sposobie myślenia i stylu życia⁵.

Kościół, kierując się własnym posłannictwem, ugruntowanym w księgach Objawienia i realizowanym poprzez wieki, żywo interesuje się problemami młodzieży, a w tym również potrzebami młodych emigrantów⁶. Sobór Watykański II nazwał młodzież „nadzieją Kościoła”⁷, podkreślił wzrastające znaczenie młodzieży w życiu społecznym, ogłosił prawa młodych oraz podał liczne wskazania odnoszące się do wychowania młodego pokolenia⁸. Niektóre teksty soborowe dotyczą wprost młodzieży emigracyjnej⁹.

Jeszcze więcej miejsca poświęcają młodzieży dokumenty okresu posoborowego¹⁰. Papieża Jana Pawła II natomiast można bez cienia przesady nazwać przyjacielem młodych. Przy każdej bowiem nadarzającej się okazji spotyka się on z młodzieżą, przemawia do niej, rozmawia z nią, jest przez nią szczerze aprobowany¹¹. W 1985 r. Kościół włączył się w obchody Międzynarodowego

⁴ Sancta Congregatio pro Episcopis. *Instructio de pastoralis migratorum cura* (dalej cyt. DPMC) [22 VIII 1969] nr 2. „Acta Apostolicae Sedis” (dalej cyt. AAS). Roma 61:1969 s. 614-643; Pontificia Commissio de Spiritualis Migratorum atque Itinerarium Cura. *Lettera „Chiesa e mobilità umana”* (dalej cyt. CMU) [26 V 1978] nr 5. AAS 70:1978 s. 357-378.

⁵ J. B a k a l a r z. *Współczesna migracja w świetle dokumentów Kościoła*. „Collectanea Theologica” 54:1984 nr 1 s. 137-148.

⁶ A. B o l o c c o. *Le realizzazioni educative del cristianesimo per adolescenza*. W: *Enciclopedia della adolescenza*. Queriniana 1968 s. 237-272.

⁷ *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”* nr 2.

⁸ Tamże (cały dokument); *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów „Christus Dominus”* nr 14; *Dekret „Apostolicam actuositatem”* nr 12, 30; *Dekret o działalności misyjnej Kościoła „Ad gentes”* nr 12; *Konstytucja „Gaudium et spes”* nr 7, 31, 60.

⁹ *Dekret „Christus Dominus”* nr 18; *Dekret „Ad gentes”* nr 38; *Konstytucja „Gaudium et spes”* nr 65, 66.

¹⁰ Zob. Sancta Congregatio pro Clericis. *Directorium Catechisticum Generale*. Libreria Editrice Vaticana 1971 (dalej cyt. DCG); P a u l u s VI. *Adhortatio apostolica „Evangelii nuntiandi”* (dalej cyt. EN) [8 XII 1975] nr 72. AAS 68:1976 s. 5-76; The Sacred Congregation for Catholic Education. *The Catholic School*. Rome 1977; Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole* [1982]. Poznań 1986.

¹¹ D. A l i m e n t i, A. M i c h e l i n i. *Wy jesteście moją nadzieją. Fragmenty przemówień Jana Pawła II do młodzieży 1978-1985*. Warszawa 1987.

Roku Młodzieży¹², a w roku następnym wprowadził na stałe obchody Świątowego Dnia Młodzieży (Niedziela Palmowa), z którego okazji papież wydaje doroczne orędzie.

Zarówno Stolica Apostolska, jak i episkopaty poszczególnych krajów dają liczne dowody zainteresowania sprawami młodzieży emigracyjnej, obejmując przy tym szeroki zakres problemów: wychowawczych, społecznych, kulturalnych i – oczywiście – duszpasterskich.

Niniejsza praca, oparta głównie na treści dokumentów kościelnych, ma na celu ukazać doktrynalno-prawne stanowisko Kościoła wobec młodzieży emigracyjnej, a w szczególności jego stosunek do emigracji młodzieży, problemów młodych emigrantów oraz duszpasterstwa młodzieży emigracyjnej.

I. KOŚCIÓŁ A ZJAWISKO EMIGRACJI MŁODZIEŻY

Niemal wszystkie nowe dokumenty kościelne, odnoszące się do duszpasterstwa emigracyjnego, podkreślają potrzebę rozpoznania złożonego i wieloaspektowego zjawiska emigracji, które stanowi rozległe pole pracy ewangelizacyjnej. Pogłębiona analiza w tej dziedzinie – wymagająca często badań naukowych – ma dostarczyć poprawnej wizji zjawiska emigracji młodzieży, z jego blaskami i cieniami, szansami i zagrożeniami. Ma ona również prowadzić do dojrzalszej świadomości i bogatszego doświadczenia ludzi, którzy żyją w świecie emigracji i spełniają tam zadania społeczne i apostołskie¹³.

W rozpoznawaniu sytuacji emigracyjnej Kościół zwraca uwagę na panoramę zjawiska emigracji, na jego różnorodne przyczyny i następstwa, a także na jego ocenę moralną.

1. Panorama emigracji młodzieży

Zgodnie z ogólną prawidłowością w zjawisku emigracji uczestniczą z reguły ludzie aktywni społecznie, a więc młodzi. Od końca lat siedemdziesiątych systematycznie zwiększa się emigracja rodzinna, a tym samym emigracja dzieci i młodzieży w wieku szkolnym. W 1974 r. w krajach Europy Zachodniej liczono

¹² J a n P a w e ł II. *List apostolski „Do młodych całego świata”* [31 III 1985]. Watykan 1985.

¹³ DPMC nr 4; CMU nr 3-4; Pontificia Commissio de Spiritualibus Migratoribus atque Itinerantibus Cura. *Pastorale des migrants* (dalej cyt. PM) [26 V 1978] I nr 1-5. „On the Move” 8:1978 nr 1 s. 95-115.

już 4 mln młodych migrantów do 21. roku życia. Odsetek młodych od 25 lat sięgał tam od 40-50% wszystkich obcokrajowców. Podobny procent młodych imigrantów jest w Kanadzie i Stanach Zjednoczonych¹⁴. Wśród emigrujących obecnie z Polski (po wojnie blisko 2 mln osób) także przeważają ludzie młodzi¹⁵.

W dostrzeganej dziś powszechnie ekspansji emigracyjnej uczestniczą młodzi towarzyszący swym rodzicom, a także dzieci urodzone w kraju osiedlenia z rodziców imigrantów. Przeważają w tym młodzi żyjący w rodzinie, choć wielu pozostaje na emigracji tylko z jednym rodzicem, a nie brak i takich, którzy przebywają poza własnym krajem bez rodziny. W samej Europie Zachodniej liczba dzieci porzuconych przez emigrantów sięga ćwierć miliona. Ofiarami emigracji są także dzieci pozostawione w kraju przez rodziców, którzy wyemigrowali sami¹⁶.

W społecznej strukturze „drugiego pokolenia”, jak się zwykle nazywa dzieci i młodzież emigracyjną, przeważają młodzi w wieku szkolnym. W Europie Zachodniej znajduje się też blisko 1 mln młodzieży (do 21. roku życia) poszukującej w innych krajach pracy i około 150 tys. studentów zagranicznych. Podobnie jak starsi, tak i młodzi uczestniczą w emigracji dobrowolnej (ekonomicznej i kulturalnej) oraz przymusowej (uchodźcy)¹⁷.

2. Przyczyny emigracji młodzieży

W analizie emigracji młodych Kościół zwraca szczególną uwagę na przyczyny tego zjawiska. Uznaje bowiem, że w sytuacji poprzedzającej emigrację tkwi główne źródło późniejszych kryzysów i urazów emigranta. Trafne rozpoznanie przyczyn jest ważne dla właściwej oceny tego zjawiska, dla kierowania nim i – ewentualnie – dla zapobiegania mu.

Dalszą i pośrednią przyczynę współczesnej emigracji stanowi kompleks warunków społeczno-cywilizacyjnych: szybki rozwój demograficzny krajów uboższych, postęp ekonomiczno-społeczny w świecie, współzależność krajów i międzynarodowa współpraca, rozwój nowoczesnych środków komunikacji.

¹⁴ J. W i d g r e n. *The Social Situation of Migrant Workers and Their Families in Western Europe*. „Studi Emigrazione” 13:1976 s. 170-172; P. G e o r g e. *Les migrations internationales*. Paris 1976 s. 131-132.

¹⁵ Zob. Prymasowska Rada Społeczna. *Emigracja młodych Polaków*. „Przegląd Katolicki” 76:1988 nr 9 s. 1, 4.

¹⁶ PM I nr 2; W i d g r e n, jw. s. 170-180.

¹⁷ *Sopemi – Rapport 1977*. „Studi Emigrazione” 15:1978 s. 279-283; G e o r g e, jw. s. 131.

Te i inne jeszcze czynniki sprzyjają emigracji ludności w świecie lub ją ułatwiają¹⁸.

Najczęstszą przyczyną bezpośrednią emigracji jest obecna sytuacja ekonomiczna, a głównie pogłębiająca się dysproporcja pomiędzy poziomem życia w różnych krajach. Brak dostatecznych środków utrzymania w krajach uboższych („brak perspektyw życiowych”) niejako wypycha stamtąd młodzież do poszukiwania pracy i lepszych warunków rozwoju w krajach bogatszych. Te zaś przyjmują zwykle młodych imigrantów jako „tanią siłę roboczą”, niekiedy jako „zastrzyk demograficzny” (RFN) lub nawet jako gotowy potencjał intelektualny („drenaż mózgów”)¹⁹.

Drugą, obecnie bardzo nasiloną przyczyną emigracji są konflikty ideologiczne, polityczne lub religijne w wielu krajach, zwłaszcza rozwijających się. Pod wpływem ruchów narodowowyzwoleńczych i rewolucyjnych, stosowania dyskryminacji i ograniczania praw ludzkich wielu ludzi – głównie młodych – szuka schronienia i wolności w innych krajach. Tak rosną rzesze (około 15 mln) uchodźców, deportowanych i apatrydów. Obok uchodźców *de iure*, czyli podlegających pod normy międzynarodowej konwencji w sprawach uchodźców (Genewa 1951 r.), rośnie dziś liczba tzw. uchodźców *de facto*, którzy chcą korzystać ze statusu uchodźcy, choć nie mają do tego formalnych podstaw (np. polscy uchodźcy we Włoszech)²⁰.

Na trzecim miejscu znajduje się emigracja z przyczyn kulturalnych, obejmująca głównie studentów zagranicznych (0,7 mln w świecie), artystów i pracowników międzynarodowych instytucji kulturalnych, sportowców²¹. Swoistą formą emigracji jest wymiana wakacyjna grup dzieci i młodzieży pomiędzy różnymi krajami, jak to jest np. w Polsce, NRD, Czechosłowacji i ZSRR.

Obok przyczyn obiektywnych istnieją też – i to głównie u młodzieży – przyczyny subiektywne emigracji, które są bardzo zróżnicowane. Dokumenty kościelne wspominają o tzw. pokusie emigrowania, gdy wyjazd za granicę jest traktowany jedynie jako przygoda życiowa, okazja do poznania innego kraju czy nawet jako uleganie swoistemu stereotypowi emigrowania²².

U młodzieży przyczyny obiektywne łączą się często z subiektywnymi. Przykładem tego jest ta forma emigracji, którą można nazwać kontestacyjną lub

¹⁸ DPMC nr 1.

¹⁹ PM I nr 1; *Emigracja młodych Polaków* s. 1.

²⁰ Pontificia Commissione per la Pastorale delle Migrazioni e del Turismo. *Per una pastorale dei rifugiati*. „On the Move” 13:1983 nr 1 s. 137-150.

²¹ P a u l u s VI. *Enciclica „Populorum progressio”* [26 III 1967] nr 67, 68, 71. AAS 59:1967 s. 257-299.

²² DPMC nr 10.

protestacyjną. Chcąc wyrazić swój sprzeciw wobec istniejących we własnym kraju stosunków społecznych, a zwłaszcza wobec braku podmiotowości społecznej i swobód obywatelskich, młodzież praktykuje dość często ucieczkę z własnej ojczyzny, będącą odpowiednikiem – znanej z życia codziennego – ucieczki dziecka z rodzinnego domu²³.

Ucieczka ta jest radykalnym protestem społecznym, który oznacza rezygnację z prawa – właśnie dlatego, że jest ono ograniczone – do bycia gospodarzem na ziemi swych przodków, uchylanie się od obowiązków wobec własnej wspólnoty narodowej, a poszukiwanie – często tylko złudne – lepszej przyszłości na obczyźnie. Dla społeczeństwa, a w szczególności dla władz danego kraju, ucieczka za granicę jest oskarżeniem i sygnałem alarmowym, wzywającym do odnowy życia społecznego²⁴.

Z myślą o zapobieżeniu nadmiernej i niepotrzebnej emigracji Kościół apeluje niejednokrotnie do sumienia publicznego, aby w każdym kraju wypracowano zdrową politykę społeczno-ekonomiczną, stwarzającą perspektywy rozwoju młodzieży we własnym kraju. W szczególności postuluje on tworzenie nowych źródeł pracy, by do emigracji nie prowadziła konieczność, ale swobodnie dokonany wybór. Władzom państwowym przypomina, że obywatelom należy zapewnić twórczą podmiotowość i przedsiębiorczość, by nie popadali w społeczną frustrację i apatię. Od obywateli zaś, głównie od młodzieży, Kościół wymaga, aby w poczuciu odpowiedzialności za dobro wspólne stawiali czoło trudnościom i przyczyniali się do rozwoju swego rodzimego społeczeństwa²⁵.

3. Następstwa emigracji młodych

Z nie mniejszą uwagą Kościół śledzi dziś skutki i następstwa emigracji młodych. Patrząc na nie z perspektywy historycznego doświadczenia i całościowo, dostrzega on, że emigracja ma charakter ambiwalentny. Niesie ona bowiem z sobą wartości i zagrożenia, ukryte w niej szanse i ryzyko. Od wielu warunków i okoliczności zależy, czy ogólny bilans emigracji młodych będzie dodatni czy raczej ujemny.

²³ J a n P a w e ł II. Encyklika „*Sollicitudo rei socialis*” [30 XII 1987] nr 15. Rzym 1988 s. 24; Prymasowska Rada Społeczna. *Młode pokolenie wobec katolicyzmu i Kościoła* [1987 r.]. Znaki Czasu. Rzym 1988 nr 9 s. 74-75.

²⁴ *Pour et avec les jeunes*. Paris 1969 s. 19.

²⁵ Konstytucja „*Gaudium et spes*” nr 66; J a n P a w e ł II. *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio*” [22 I 1981] nr 77. Częstochowa 1982 s. 141-142; DPMC nr 9; PM III nr 6.

W generalnej ocenie emigracja młodzieży nie jest złem ani nawet bezpośrednią przyczyną zła. Przeciwnie, jest ona zjawiskiem naturalnym, gdyż sam Bóg wpisał w naturę ludzką powszechne i niezbywalne prawo do emigracji, które jest darem Bożym, ubogacającym wymiary ludzkiej wolności. Praktykowana właściwie, czyli zgodnie z zasadami moralności społecznej, może ona przynieść liczne korzyści jej uczestnikom, a nadto może stać się swoistym powołaniem i służbą społeczną²⁶.

Wśród pozytywnych następstw emigracji młodzieży Kościół zauważa wyzwolenie człowieka z nędzy materialnej, upośledzenia społecznego lub ideologicznego. W każdej sytuacji jest ona drogą wyzwolenia młodzieży z tego, co przestarzałe, ograniczone i niedoskonałe. Równocześnie emigracja pomaga młodemu człowiekowi przemieniać jego ludzką egzystencję, dając mu szansę rozwoju i ubogacenia duchowego, kulturalnego i materialnego. Liczne korzyści i dobra może też czerpać z emigracji rodzina emigranta i szersze społeczeństwo, zarówno w kraju emigracji, jak i imigracji²⁷.

Realistyczna ocena sytuacji nakazuje Kościołowi mówić również o wielkich zagrożeniach młodzieży emigracyjnej. W konkretnych realiach życia emigracja jest bowiem dla młodego człowieka gwałtownym wstrząsem, pociągającym za sobą różnego rodzaju kryzysy i urazy, o których jest mowa poniżej. Emigracja jest jednak nie tyle przyczyną tych kryzysów, ile raczej okazją do ujawnienia się rzeczywistych, głębszych i ukrytych przyczyn, tkwiących w sytuacji poprzedzającej emigrację, w słabej formacji ludzkiej i chrześcijańskiej osób emigrujących, w zjawiskach dehumanizacji społeczności krajów emigracyjnych lub imigracyjnych, a także w braku opieki społecznej nad emigrującymi²⁸.

Takie podejście do zagadnienia wyjaśnia szczególną troskę Kościoła, aby w opiece nad emigrantami dowartościować działalność prewencyjną, zapobiegawczą, a nie myśleć wyłącznie o działalności „lecniczej”, eliminującej czy łagodzącej negatywne następstwa emigracji.

²⁶ Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej. *Dyrektorium Duszpasterstwa Emigracyjnego*. Poznań 1984 nr 17-18 (dalej cyt. DDE).

²⁷ Sancta Congregatio pro Clericis. *Directorium generale pro ministerio pastoralis quoad „Turismum”* [27 III 1969] nr 9-11. Roma 1969 s. 14-16; DDE nr 37-56.

²⁸ CMU nr 4; *Manuale di storia, sociologia e pastorale dell'emigrazione*. Roma 1973 s. 78.

4. Moralny charakter emigracji młodych

Wielu ludzi współczesnych traktuje emigrację młodzieży czysto pozytywistycznie, mówiąc o niej w kategoriach wyłącznie socjologicznych czy ekonomicznych. Tymczasem Kościół patrzy na nią głównie w aspekcie pastoralnym i moralnym. Z dokumentów kościelnych jednoznacznie wynika, że emigracja ma charakter moralny, czyli podlega ocenie moralnej²⁹. W praktyce oznacza to, że każdy młody człowiek, który zamierza emigrować bądź też myśli pozostać na stałe za granicą, powinien swą decyzję rozważyć i ocenić we własnym sumieniu.

Przy tej ocenie trzeba odwołać się – z jednej strony – do przysługującego każdemu człowiekowi prawa do emigracji³⁰, a z drugiej – do ciężącego na nim obowiązku respektowania dobra wspólnego. Wynika stąd, że prawo do emigracji nie ma charakteru absolutnego ani też indywidualistycznego, ale jest ono – jeśli idzie o jego wykonanie – uwarunkowane dobrem wspólnym różnych społeczności, a zwłaszcza dobrem własnej ojczyzny. Moralnym bowiem obowiązkiem każdego człowieka jest miłość do własnej ojczyzny. Ta zaś nakazuje każdemu „przyczyniać się, w miarę swych możliwości, do prawdziwego postępu własnego społeczeństwa”³¹.

Na tej podstawie Kościół – potwierdzając zawsze słuszne prawo do emigracji – negatywnie odnosi się do „ulegania pokusie emigrowania” i „nieodpowiedzialnej ucieczki” młodych z własnego kraju. Wszelkie tego typu indywidualistyczne i egoistyczne postawy stanowią „poważne zagrożenie” dla dobra wspólnego społeczności, co wyraźnie widać w wypadku emigracji młodzieży z krajów słabo rozwiniętych. Kraje te pilnie potrzebują spożytkowania wszelkich zdolności i możliwości twórczych, gdy tymczasem emigracja młodych i wykształconych ludzi może łatwo pozbawić je niezbędnej im pomocy duchowej lub materialnej³².

Skoro emigracja młodych ma wymiar moralny, nie powinna być pozostawiona swemu „naturalnemu” biegowi. Owszem, wymaga ona społecznej oceny moralnej, niezbędnej kontroli i zbiorowego wysiłku społecznego, aby zapobiegać negatywnym następstwom emigracji młodzieży³³.

²⁹ Episkopat Polski a emigracja. „Biuletyn Ruchu Apostolatu Emigracyjnego” 2:1988 nr 1 s. 9.

³⁰ Konstytucja „*Gaudium et spes*” nr 65, 69; DPMC nr 7.

³¹ Konstytucja „*Gaudium et spes*” nr 65; DPMC nr 8; J a n P a w e ł II. Encyklika „*Laborem exercens*” [14 IX 1981]. Poznań 1981 nr 23; PM III nr 6.

³² Encyklika „*Laborem exercens*” nr 23; DPMC nr 8.

³³ Konstytucja „*Gaudium et spes*” nr 66.

II. KOŚCIÓŁ A PROBLEMY MŁODYCH EMIGRANTÓW

W organizowaniu opieki nad emigrantami Kościół uznaje zasadę, że najpierw należy poznać sytuację i problemy tych ludzi, a następnie nieść im pomoc, która powinna być dostosowana do rzeczywistych potrzeb konkretnych osób i grup. Dlatego też poniższe rozważania – stosujące się do logicznego porządku tej zasady – dotyczą 1) kryzysów młodzieży emigracyjnej, 2) zadań społecznych wobec niej, 3) działalności niektórych instytucji wspierających młodzież emigracyjną.

1. Kryzysy i problemy młodych emigrantów

Źródłem kryzysów, obejmujących wszystkie sfery życia ludzkiego, jest wykorzenienie młodego człowieka z jego naturalnego środowiska, a także wstrząs spowodowany zetknięciem z „nowym światem”, różnym od dotychczasowego etnicznie, kulturowo i cywilizacyjnie. Wykorzenienie i brak adaptacji sięgają w głąb struktury poszczególnej osoby, jej rodziny czy nawet grupy społecznej. Pociągają też za sobą dalsze problemy, komplikujące życie emigranta i jego otoczenia³⁴.

Dla dzieci i młodzieży najistotniejsze znaczenie ma w tym względzie gwałtowna przemiana więzi rodzinnych, które w warunkach emigracji zostają z reguły rozluźnione i ograniczone (brak wielkiej rodziny), a w pewnych sytuacjach (np. oddzielenie od rodziców) nawet całkowicie zerwane. Z tej przyczyny dzieciom emigrantów, pozbawionym często klimatu rodzinnego, zagraża ostry kryzys psychologiczny, objawiający się w formie samotności, anonimowości, niepewności, lęku czy nawet zaburzeń depresyjnych i neurotycznych³⁵.

Młode pokolenie emigrantów pozbawione jest często – przynajmniej częściowo – prawdziwego bogactwa, jakim jest wychowanie. W warunkach emigracyjnej prowizoryczności i niepewności jutra ulegają bowiem zachwianiu wszystkie funkcje rodziny, a głównie funkcja wychowawcza. Uwaga rodziców jest tam głównie skoncentrowana na sprawach ekonomicznych. Wychowanie zaś zostaje przesunięte na dalszy plan. „Zapomniane dzieci”, jak często nazywa się potomstwo emigrantów, stają się dlatego pierwszymi ofiarami uczuciowej i kulturowej izolacji w rodzinie i w szerszej społeczności³⁶.

³⁴ DDE nr 22, 24.

³⁵ A. V a s q u e z. *Les enfants d'exilés et d'immigrés*. W: *Le droit de l'éducation*. Paris 1979 s. 138-139.

³⁶ J. B a k a l a r z. *Podstawowe problemy duszpasterstwa rodzin migrantów*. „Collectanea Theologica” 51:1981 nr 2 s. 164-165.

W rodzinie wiele dzieci (a tym samym i młodzież) przeżywa dramat rozdwojenia między różnymi językami i kulturami, z którymi spotykają się z jednej strony w rodzinie, a z drugiej – w środowisku społecznym. Niestety dla nich są nie dwie kultury, ale brak komunikacji między nimi, jakiś sztuczny przedział między życiem w domu a życiem w środowisku. Nierzadko dochodzi do tego, że rodzice i dzieci mówią do siebie różnymi językami i żyją jakby w dwóch różnych światach. Niezależnie od tego młodemu pokoleniu grozi pokusa świadomego wyrzeczenia się kultury ojczystej, którą ocenia się za przestarzałą i nieprzydatną. To zaś prowadzi do zaostrzonego konfliktu pokoleń, a nawet do zerwania więzi międzypokoleniowej, która jest – jak wiadomo – istotnym warunkiem zachowania przez człowieka własnej tożsamości osobowej i społecznej³⁷.

Jeszcze bardziej dzieciom i młodzieży emigracyjnej zagraża izolacja w miejscowej społeczności. Do zaistnienia tej izolacji przyczyniają się różne czynniki, a zwłaszcza naturalne odrębności etniczno-kulturowe (np. rasowe), brak dostatecznej adaptacji młodych emigrantów do miejscowego środowiska, ukryta lub jawna dyskryminacja obcych w miejscowej społeczności. To wszystko utrudnia start życiowy młodemu pokoleniu emigrantów, które często doświadcza upośledzenia społecznego. Wskazują na to następujące zjawiska: wysoki odsetek dzieci nie uczęszczających do szkoły (w niektórych grupach etnicznych do 40%), opóźnienie wielu dzieci w wypełnianiu obowiązku szkolnego, niższy – w stosunku do miejscowych rówieśników – procent młodzieży uczącej się w szkołach średnich i wyższych, brak należytego przygotowania młodych emigrantów do pracy zawodowej, wysoki odsetek młodzieży bezrobotnej³⁸.

I tutaj właśnie odsłania się istota dramatu młodzieży emigracyjnej, która czuje się społecznie zagubiona, pozostaje na uboczu życia społecznego, żyje w swoistej pustce psychospołecznej, odizolowana zarówno od swojej grupy etnicznej, jak i od miejscowego społeczeństwa. Pozbawiona pełniejszej więzi społecznej młodzież ta traci przez to samo poczucie własnej tożsamości. Jest pokoleniem „niczym”, osamotnionym i milczącym. To zaś stanowi istotę niebezpiecznego zjawiska społecznego, zwanego anomią, które objawia się u człowieka poczuciem anonimowości i odrzucenia, niezdolnością do współdziałania społecznego oraz lekceważeniem norm społecznych³⁹.

³⁷ *Les enfants de nulle part*. „On the Move” 2:1972 nr 3 s. 20-23.

³⁸ A. L e b o n. *Les jeunes migrants dans la vie active en Europe occidentale*. „Studi Emigrazione” 18:1981 s. 29-38; W i d g r e n, jw. s. 171-172, 176.

³⁹ N. R u d a s. *Migrazioni e criminalità*. „Studi Emigrazione” 14:1977 s. 135-147; M i l s o n, jw. s. 29-30.

Urazy te widać wyraźnie w zakresie życia moralnego młodzieży emigracyjnej, u której łatwo zanika poczucie porządku moralnego. Dotychczasowy bowiem porządek, oparty zwykle na społecznym autorytecie i tradycji, zostaje zakwestionowany w obliczu odmiennych systemów wartości i wzorców moralnych. Tego nowego zaś porządku emigrant zwykle nie rozumie i także nie akceptuje, przynajmniej nie w pełni. Nie bez znaczenia jest tu również – zwłaszcza w początkowej fazie emigracji – brak kontroli społecznej, sprzyjający wszelkim „luzom moralnym”. Efektem kryzysu moralnego są – nie negując jego stron pozytywnych – różnorodne powikłania dróg życiowych młodych emigrantów, zdarzające się u nich różne formy ucieczki od życia, patologie społeczne i przestępczość⁴⁰.

Młodzieży, która świeżo znalazła się w obcym środowisku, zagraża kryzys religijny, który jest spowodowany osłabieniem więzów łączących wiarę i kulturę. Dotychczasowa, przejęta od rodziców religijność zostaje tam poddana próbie i dzieli los kultury ojczystej. Istnieje tu – co potwierdza doświadczenie – prawidłowość, według której ci, którzy porzucili tę kulturę, odstępują też zwykle od praktykowania swej wiary. Sprzyjają temu: obca i niezrozumiała forma religijności miejscowego społeczeństwa, trudności we włączeniu się do miejscowej wspólnoty kościelnej, brak kontaktu z duszpasterzem etnicznym. Niebezpieczeństwo jest większe, gdy młody emigrant znajdzie się w środowisku wyznawców innej religii czy ludzi wrogo nastawionych do wiary katolickiej. Często porzuca on wówczas „wiarę swych ojców” i staje się „łatwym łupem” różnych sekt lub grup ideologicznego czy politycznego nacisku⁴¹.

W tym miejscu trzeba jednak raz jeszcze podkreślić, że emigracja nie stanowi w życiu młodego człowieka jakiegoś fatum, a przeżywane przez niego kryzysy nie muszą się kończyć przegraną. Owszem, równie łatwo mogą one – przy odpowiednich warunkach i stosowaniu właściwych środków – przyczynić się do jego wszechstronnego dojrzenia i rozwoju, zarówno w aspekcie psychicznym, jak i społecznym, kulturowym, moralnym i religijnym.

2. Społeczne zadania wobec młodzieży emigracyjnej

Kościół, świadomie podkreślając blaski i cienie życia emigracyjnego, stara się obudzić powszechną odpowiedzialność ludzi za formację młodego pokolenia emigrantów. Samo zjawisko emigracji ukazuje on w aspekcie społeczno-wycho-

⁴⁰ CMU nr 7; Commissione Episcopale Italiana per l'Emigrazione. *Direttorio di pastorale per le migrazioni*. Roma 1966 nr 11.

⁴¹ *Directorium generale* nr 9-11; PM II nr 4; DDE nr 33-35.

wawczym. Naucza on zatem, czemu w warunkach emigracji trzeba zapobiegać, co niwelować lub łagodzić, a co należy rozwijać i wykorzystać jako naturalne atuty emigracji. Zarówno emigrantom, jak i zainteresowanym ich losem społeczeństwom wskazuje on zadania, które mają na celu udzielenie pomocy młodemu pokoleniu w jego rozwoju i dojrzewaniu w warunkach życia emigracyjnego⁴².

Za fundamentalne zadanie w tej dziedzinie chrześcijaństwo uznaje oczywiście sprawę wychowania. Tak jak brak wychowania na emigracji prowadzi do różnorodnych dramatów ludzkich, tak też – na odwrót – zapewnienie tam dzieciom i młodzieży odpowiedniego wychowania jest kluczem, otwierającym im drzwi do lepszej przyszłości. Stąd sprawę edukacji trzeba uznać na emigracji za priorytetową, której należy poświęcić dużo troski społecznej⁴³.

Warto tu przypomnieć, że celem wychowania jest pełna i harmonijna formacja młodego człowieka, obejmująca wszystkie jego naturalne właściwości i uzdolnienia: fizyczne, intelektualne, społeczne, moralne i religijne. Wychowanie ma uwrażliwiać człowieka na jego własną godność i osobowy rozwój, a równocześnie na służbę społeczności, w której żyje i której ma być aktywnym członkiem⁴⁴.

Dokumenty kościelne podkreślają, że pełny rozwój osobowy może zapewnić tylko wychowanie etniczne, czyli takie, które odpowiada wrodzonym właściwościom, uzdolnieniom i tradycjom własnej grupy etnicznej. Tylko wówczas ludzie młodzi zachowują swą podmiotowość i tożsamość. Z poczucia tożsamości etnicznej, która zakorzenia ich w kulturowym dziedzictwie przodków, czerpią oni moc i życiodajne soki, potrzebne do duchowego wzrostu i dojrzewania, a pośrednio również dla służby szerszej społeczności⁴⁵.

Jednakże dzieci emigrantów są członkami nie tylko własnej grupy etnicznej, ale także szerszej społeczności, pośród której mają z czasem spełniać swe powołanie społeczne. I z tej właśnie racji należy im zapewnić wychowanie na arenie szerszej niż ich rodzina czy grupa etniczna. Tylko wówczas mogą one stać się ludźmi przyszłości, uczestniczącymi w pełni w życiu społecznym, a nie pozostającymi na marginesie życia społecznego jako obywatele drugiej kategorii⁴⁶.

⁴² *Konstytucja „Gaudium et spes”* nr 66.

⁴³ J. B a k a l a r z. *Misjonarz migrantów wobec szkolnictwa etnicznego*. „Collectanea Theologica” 51:1981 nr 3 s. 182-187.

⁴⁴ *Deklaracja „Gravissimum educationis”* nr 1-2; *Kodeks Prawa Kanonicznego* [1983 r.] (dalej cyt. KPK) kan. 795; *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole* nr 17, 29.

⁴⁵ *Konstytucja „Gaudium et spes”* nr 53, 60, 66; *Deklaracja „Gravissimum educationis”* nr 1; DPMC nr 11; J. B a k a l a r z. *Duszpasterstwo a tożsamość etniczna emigrantów*. „Znaki Czasu” 1986 nr 4 s. 79-81.

⁴⁶ *Dekret „Apostolicam actuositatem”* nr 30; PM III nr 2, 5.

Z powyższych przesłanek wynika fundamentalna zasada: młodemu pokoleniu emigrantów należy zapewnić wychowanie dwukulturowe, czyli takie, które harmonijnie łączy kulturę ojczystą z wartościami kultury miejscowej. Owa dwukulturowość ma umożliwić dziecku dokonanie w sobie syntezy kulturowej, w której elementy zaczerpnięte z różnych kultur łączą się ze sobą i wzajemnie przenikają⁴⁷.

Efektom takiego wychowania jest człowiek, który zachowuje poczucie swej tożsamości etnicznej, ale – i to należy podkreślić – tożsamości otwartej, rozwijającej się ku przyszłości. Młody emigrant czy potomek emigrantów ma dlatego szansę stać się poniekąd nowym człowiekiem, który harmonizuje w sobie, wewnątrz i zewnątrz, przynależność do dwóch społeczności: etnicznej i lokalnej. Wobec żadnej z nich nie czuje się obcy⁴⁸.

Ten model wychowania umożliwia realizowanie drugiego ważnego zadania społecznego wobec młodego pokolenia emigrantów, a mianowicie insercji, czyli pogłębionej integracji społecznej. Ten doniosły a zarazem trudny proces społeczny z jednej strony zabezpiecza młodzież przed izolacją w getcie etnicznym, a z drugiej – wyklucza jej asymilację. Dzięki niemu – pozytywnie mówiąc – młodzi emigranci nawiązują relację z szerokim środowiskiem społecznym, w którym czują się „jak u siebie w domu”. Tam też realizują własne powołanie ludzkie i chrześcijańskie, stając się w ten sposób aktywnymi uczestnikami życia społecznego⁴⁹.

W nowych dokumentach kościelnych coraz wyraźniej formułowana jest myśl, że młodzieży emigracyjnej należy zapewnić formację do życia międzynarodowego⁵⁰. Zadanie to wynika z uniwersalnego wymiaru emigracji, która jest „drogą spotkania między ludźmi” i „awangardą narodów na drodze ku powszechnemu braterstwu”. Młodzi emigranci mogą dlatego łatwiej, konkretnie i w sposób naturalny uświadomić sobie, że są także członkami jednej rodziny ludzkiej. Jako katolicy należą oni ponadto do Kościoła, który jest strukturą opartą na komunii ludów różnych ras, narodowości i kultur⁵¹.

Wychowanie młodzieży w aspekcie życia międzynarodowego wymaga budzenia w niej poczucia solidarności z innymi narodami, ducha braterstwa i

⁴⁷ J a n P a w e ł II. *Orędzie* [8 XI 1980] nr 3. „L'Osservatore Romano” 2:1981 nr 4 s. 24; t e n ż e. *Orędzie* [15 VIII 1986]. „L'Osservatore Romano” 7:1986 nr 9 s. 22.

⁴⁸ T e n ż e. *Przemówienie* [16 VI 1984] nr 2. „L'Osservatore Romano” 5:1984 nr 8 s. 22.

⁴⁹ DPMC nr 10; PM III nr 2, 5; J. B a k a l a r z. *Integracja migrantów w świetle prawodawstwa kościelnego*. „Studia Polonijne” (Lublin) 1983 t. 6 s. 59-72.

⁵⁰ *Konstytucja „Gaudium et spes”* nr 61, 88, 89; DCG nr 98, 132; CMU nr 26; V. B i a n c h i. *L'adolescente nella vita civica*. W: *Enciclopedia della adolescenza* s. 323-326.

⁵¹ J a n P a w e ł II. *Orędzie* [5 VIII 1987] nr 6. „L'Osservatore Romano” 8:1987 nr 9-10 s. 6.

współpracy, szacunku i zrozumienia dla innych kultur. Młodzieży katolickiej trzeba ułatwiać zrozumienie emigracji jako szczególnego posłannictwa służby i ewangelizacji świata⁵².

Niezbędnym warunkiem właściwego wychowania i uspołecznienia młodzieży emigracyjnej jest poszanowanie jej podmiotowości. Zgodnie z zasadą podmiotowości młodych emigrantów należy traktować jako osoby, którym – na podstawie ich ludzkiej godności – przysługują wszelkie niezbywalne prawa, a w tym również prawo do wolności. Zgodnie z nauką Kościoła budzenie u młodego człowieka poczucia osobistej godności, własnej autonomii i wolności winno łączyć się z wychowaniem do odpowiedzialności za dobro społeczne⁵³.

Przejawem i wymogiem upodmiotowienia młodzieży na emigracji jest jej partycypacja, czyli aktywne uczestnictwo, w życiu społecznym, zarówno w ramach własnej grupy etnicznej, jak i w miejscowej społeczności, a nawet w życiu międzynarodowym. W praktyce zasada partycypacji wymaga, aby wysiłki społeczne na rzecz młodego pokolenia emigracyjnego prowadzić nie tyle dla młodzieży, ile raczej z młodzieżą i poprzez młodzież⁵⁴.

To zaś decyduje o stylu pracy z młodzieżą. Powinna ona opierać się na dialogu, a nie na pouczeniu, rozkazach czy metodach, które młodzież odbiera jako manipulację sobą. W pracy tej należy respektować naturalne potrzeby psychiczne młodych: poczucie ich własnej godności i wartości, pragnienie autonomii i samodzielności, potrzebę osobistej i wspólnotowej aktywności, pragnienie zrozumienia i duchowego oparcia⁵⁵.

3. Instytucje wspierające młodzież emigracyjną

Do wychowania i wprowadzenia młodego pokolenia emigrantów do aktywnego życia społecznego potrzebna jest harmonijna współpraca różnych instytucji. Przede wszystkim rodziny, która jest „jakby matką i żywicielką wychowania”⁵⁶. W niej młody człowiek wyrasta niejako z „etnicznego pnia”, najdoskonalej zaspokaja swe potrzeby psychiczne i związuje się z duchowymi wartościami przodków. Dzięki temu rodzina emigrantów jest „szkołą bogatszego

⁵² DPMC nr 13; P. P a v a n. *Azione pastorale e mobilità umana*. Città del Vaticano 1985 s. 15-18.

⁵³ Dekret „*Apostolicam actuositatem*” nr 30; P a v a n, jw. s. 31.

⁵⁴ *Pour et avec les jeunes* s. 40.

⁵⁵ DCG nr 86-89; *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole* nr 32-33; S. K i s i e l. *Duszpasterstwo na tle potrzeb psycho-duchowych*. Siedlce 1977 s. 51-119.

⁵⁶ Konstytucja „*Gaudium et spes*” nr 61.

społeczeństwa”, „miejszem spotkania różnych pokoleń” i czynnikiem rozwijającym psychospołeczną tożsamość⁵⁷.

Społecznie dojrzała rodzina czuje się na emigracji nie samotną wyspą, ale żywą komórką szerszej społeczności. Jej zadaniem jest być „pierwszą szkołą cnót społecznych”, ucząc dzieci odpowiedzialności za innych, życzliwości i braterskiej współpracy z ludźmi innych narodowości⁵⁸. Jeśli uwzględni ona wychowanie dwukulturowe, staje się dla dzieci „najlepszą szansą wejścia w nową społeczność ludzką”⁵⁹.

Rodzina potrzebuje jednak pomocy całej społeczności, a w szczególności państwa, które w kraju imigracji ma obowiązek ochraniać prawa rodziców w dziedzinie wychowania etnicznego, a także zapewnić młodemu pokoleniu emigrantów te same warunki życia, kształcenia, pracy i opieki społecznej, jakie przysługują wszystkim obywatelom⁶⁰.

Wśród środków wychowania szczególne znaczenie posiada szkoła, która – zgodnie z nauczaniem kościelnym – kształci władze umysłowe, uczy prawidłowego wydawania sądów, rozwija zmysł wartości, przygotowuje do życia zawodowego i uczy przyjaznego współżycia wśród ludzi różniących się charakterem i pochodzeniem⁶¹. Jednym z zadań szkoły jest „wprowadzenie wychowanków w dziedzictwo kultury wytworzonej przez przodków. Dzieci i młodzież emigrantów mają dlatego prawo do szkolnictwa etnicznego, uwzględniającego ich język i kulturę ojczystą”⁶².

Z drugiej strony nie można zapominać, że szkoła ma przygotować młode pokolenie emigrantów do zajmowania ról społecznych. Stąd powinna ona umożliwiać dzieciom „doskonalenie się w języku i kulturze ojczystej, a równocześnie dorównanie w niezbędnej mierze warunkom rówieśników kraju imigracji”. Postulat dwukulturowości nauczania trafnie wyraża formuła: „tyle lekcji języka i kultury ojczystej, co lokalnej”⁶³.

⁵⁷ Tamże nr 52; J a n P a w e ł II. *Przemówienie* [30 V 1982] nr 6. „L'Osservatore Romano” 3:1982 nr 5 s. 32.

⁵⁸ *Deklaracja „Gravissimum educationis”* nr 3; J a n P a w e ł II. *Adhortacja apostołska „Familiaris consortio”* nr 42.

⁵⁹ J o a n n e s XXIII. *Allocutio* [20 X 1961]. AAS 53:1961 s. 718; por. *Dekret „Apostolicam actuositatem”* nr 30.

⁶⁰ *Stolica Apostolska. Karta Praw Rodziny* [22 X 1983] art. 12. „L'Osservatore Romano” 4:1983 nr 10 s. 7.

⁶¹ *Deklaracja „Gravissimum educationis”* nr 5; KPK kan. 796.

⁶² *Deklaracja „Gravissimum educationis”* nr 5.

⁶³ PM III nr 5; J. B a k a l a r z. *Doktrynalno-prawne stanowisko Kościoła wobec szkolnictwa migrantów*. „*Studia Polonijne*” (Lublin) 1985 t. 7 s. 42-47.

Funkcję wychowawczą i integracyjną młodzieży na emigracji spełnia całe środowisko społeczne, a w szczególności miejsce pracy, stowarzyszenia młodzieżowe (np. harcerstwo), zespoły kulturalne, a także środki społecznego przekazu, sport i rozrywka. Działające w tym kierunku instytucje powinny respektować zasadę pomocniczości, a więc mają wspierać młodzież, ale jej nie wyręczać. We wszystkim trzeba popierać czynne zaangażowanie młodych, którzy – w miarę możliwości – powinni stawać się gospodarzami wielu dzieł⁶⁴.

III. DUSZPASTERSTWO MŁODZIEŻY EMIGRACYJNEJ

W ramach własnej misji duszpasterskiej Kościół uznaje za swój szczególny obowiązek troskę o wychowanie młodego pokolenia na emigracji. Zadaniem Kościoła bowiem jest przepajanie życia ludzkiego duchem Chrystusa, a jednocześnie służenie każdemu i całemu człowiekowi, aby mógł on dojść do swego pełnego rozwoju⁶⁵.

Praca duszpastersko-wychowawcza na emigracji ma podstawowe znaczenie, gdyż decyduje w istotny sposób o przyszłości całego duszpasterstwa emigracyjnego. Dziś stwierdzany jest powszechnie wyraźny kryzys tego duszpasterstwa, a równocześnie zapotrzebowanie na jego nowe formy i metody.

Poniższe rozważania uwzględniają ważniejsze wskazania Kościoła w tej dziedzinie i dotyczą: 1) ogólnej koncepcji duszpasterstwa młodzieżowego, 2) zadań duszpasterskich wobec młodzieży na emigracji, 3) form i środków etnicznego duszpasterstwa młodzieżowego.

1. *Odnowa koncepcji duszpasterstwa młodzieży*

Dotychczasowe duszpasterstwo młodzieży emigracyjnej ma w większym lub mniejszym stopniu charakter etniczny, ale poza tym kopiuje ono w zasadzie formy i metody duszpasterstwa lokalnego. Stąd dla niektórych środowisk młodzieży emigracyjnej jest ono po prostu nieobecne albo znajduje się gdzieś na uboczu życia społecznego.

Sytuacja ta jest sygnałem wzywającym do wypracowania nowej poniekąd koncepcji duszpasterstwa młodzieżowego, dostosowanego z jednej strony do współczesnej myśli teologiczno-pastoralnej, a z drugiej do zmienionych

⁶⁴ F. A l b e r o n i. *La situazione sociologica degli adolescenti*. W: *Enciclopedia della adolescenza* s. 158-172; *Pour et avec les jeunes* s. 40-45.

⁶⁵ *Deklaracja „Gravissimum educationis”* nr 3; KPK kan. 794.

warunków życia emigracyjnego i duchowych potrzeb dzisiejszej młodzieży emigracyjnej⁶⁶.

Podstawowym wymogiem nowoczesnego duszpasterstwa emigracyjnego jest jego obecność pośród życia i aktywność. Według słów papieża Pawła VI „ruchliwości współczesnego świata powinna odpowiadać duszpasterska ruchliwość Kościoła”⁶⁷. Miejscem działania duszpasterskiego ma więc być nie tylko świątynia czy sala katechetyczna, ale „każde skrzyżowanie dróg ludzkich”: szlaki drogowe, lotniska, porty, ośrodki turystyczne, wszelkie – małe i wielkie – wspólnoty kościelne, różne środowiska społeczne, a nawet życie międzynarodowe. Wszędzie tam młodzież emigrująca ma prawo oczekiwać na duchową pomoc i wsparcie Kościoła⁶⁸.

Dla podjęcia tak wielkiego dzieła, które można nazwać nową ewangelizacją, nie wystarcza – jak dotąd to bywało – zaangażowanie pojedynczych duszpasterzy, katechetów i wychowawców katolickich. Według posoborowego modelu ewangelizacji świata emigracji funkcję pastoralną wobec młodzieży emigracyjnej mają spełniać poszczególne kościoły lokalne, zarówno w krajach emigracji, jak i te w krajach imigracji. Jedne powinny współpracować z drugimi, wspierać się wzajemnie i dopełniać swe posłannictwa. Nowoczesne duszpasterstwo młodzieży emigracyjnej ma więc charakter międzykościelny i międzynarodowy⁶⁹.

W ramach zaś poszczególnego Kościoła lokalnego, a więc również polskiego, ma ono mieć charakter powszechny. Odpowiedzialność za młode pokolenie emigrujące i przebywające na emigracji spoczywa na wszystkich ochrzczonych i na wszelkich wspólnotach kościelnych. Chcąc dziś odnowić duszpasterstwo młodzieży emigracyjnej, trzeba zacząć właśnie od tego: budzić i ożywiać poczucie odpowiedzialności wiernych, rodzin, parafii, wspólnot zakonnych, innych grup kościelnych za katolickie wychowanie młodego pokolenia na emigracji⁷⁰.

Odnowa duszpasterstwa młodzieżowego musi koniecznie zmierzać do upodmiotowienia młodzieży emigracyjnej w Kościele. Postulat ten opiera się na psychospołecznych aspiracjach młodych ludzi, a przede wszystkim na założeniach teologicznych. Młodzi emigranci bowiem są przez chrzest włączeni w organizm Kościoła i uczestniczą w jego misji apostołskiej. Owo uczestnictwo

⁶⁶ CMU nr 25.

⁶⁷ *Allocutio* [17 X 1973]. AAS 65:1973 s. 591; CMU nr 20.

⁶⁸ CMU nr 24; DCG nr 132.

⁶⁹ *I Światowy Kongres Duszpasterstwa Migracyjnego. Dokument końcowy*, Rozdz. II: *Kościół „a quo” i Kościół „ad quem”*. „Studia Polonijne” (Lublin) t. 7 1985 s. 17-18; CMU nr 19, 26.

⁷⁰ DPMC nr 14; *I Światowy Kongres...* rozdz. I 3.

jest więc ich własnym i świeckim posłannictwem apostolskim, które uzupełnia posłannictwo hierarchiczne duszpasterzy⁷¹.

Na tej podstawie młodzież ma prawo do zajmowania należnego jej miejsca w Kościele i do aktywnego udziału w duszpasterskim posłannictwie całej wspólnoty kościelnej. Według wypowiedzi papieża Jana Pawła II wkład emigrantów w tej dziedzinie „jest niezastąpiony”⁷². Oni też powinni być „filarem” wielu inicjatyw apostolskich w tej dziedzinie.

Sama działalność w środowiskach emigrantów powinna mieć charakter wszechstronny, łączyć w sobie element ściśle religijny z elementami kulturowymi i społecznymi. W wachlarzu tych działań mieści się głoszenie Ewangelii, troska o stowarzyszenia młodzieżowe, prowadzenie szkolnictwa i oświaty, pomoc w formacji zawodowej emigrantów itd. Ma to być działalność otwarta na różne grupy młodzieży i zarazem dostosowana do ich specyficznych potrzeb, a dotyczy to głównie uchodźców, robotników, studentów, osób pozostających na marginesie życia społecznego⁷³.

2. Duszpasterskie zadania wobec młodzieży

Emigracja w swej istocie nie może być uznana za przeciwną wierze. Owszem, może ona stać się „bodźcem do dojrzewania religijnego”⁷⁴. O pozytywnym bądź negatywnym losie wiary emigranta rozstrzyga w głównej mierze – obok osobistego wysiłku danego człowieka – duszpasterska pomoc Kościoła. Przy obecnej powszechności zjawiska emigracji można i trzeba już mówić o specyficznych zadaniach duszpasterskich w odniesieniu do ludzi emigrujących. Są to zadania ogólne, właściwe dla każdej sytuacji migracyjnej, i zadania szczegółowe, związane z określonym etapem emigracji.

Jeśli idzie o pierwszą grupę zadań, należy stwierdzić, że pomoc duszpasterska ma generalnie zmierzać do formowania emigrantów na dojrzałych ludzi i chrześcijan. Postulat ten zakłada przede wszystkim dojrzewanie wiary. Emigranci powinni traktować swą wiarę nie tylko jako dziedzictwo, które się przechowuje i zabezpiecza, lecz jako rzeczywistość, która wymaga osobistego zweryfikowania, pogłębienia, umocnienia, rozwoju i rozkrzewiania. Nierzadko

⁷¹ CMU nr 30; KPK kon. 204.

⁷² J a n P a w e ł II. *Orędzie* [5 VIII 1987] nr 4; DPMC nr 56.

⁷³ J. B a k a l a r z. *Teologiczno-prawne zasady ewangelizacji migrantów*. „Poznańskie Studia Teologiczne” 6:1986 s. 241-243.

⁷⁴ CMU nr 7; PM II nr 4.

emigrantom potrzebny jest pierwszy posiew wiary lub pomoc w rozbudzeniu jej załączków⁷⁵.

Pogłębienie wiary ma ułatwić emigrantom włączenie się do wspólnoty kościelnej w kraju imigracji. Z tą myślą trzeba też młodzież wychowywać w duchu jedności i powszechności Kościoła, ucząc ją zrozumienia i szacunku dla odmiennych sposobów przeżywania i praktykowania religii, a w szczególności otwarcia się na wartości duchowe wiernych w miejscu osiedlenia⁷⁶.

Drugim zadaniem duszpasterstwa jest formacja moralna młodzieży, a zwłaszcza kształtowanie u niej dojrzałego sumienia chrześcijańskiego, zdolnego do osobistego wyboru, opartego na zaaprobowanym porządku moralnym. Nie można przy tym zapominać, że życie moralne chrześcijanina ma fundament religijny i że tylko wiara prowadzi do wewnętrznej przemiany człowieka, żyjącego tajemnicą chrztu i według Ewangelii⁷⁷.

Doniosłym zadaniem duszpasterskim jest formacja emigrantów do życia we wspólnocie kościelnej, która jest – jak wiadomo – znakiem wiary i nowości życia chrześcijańskiego. Z kolei wspólnota ma objawiać się w trwaniu na modlitwie, we wspólnej celebracji wiary i sakramentów, a zwłaszcza Eucharystii. W emigracyjnej diasporze funkcja budowania wspólnoty ma ważne znaczenie nie tylko religijno-kościelne, ale także – w szczególności dla młodzieży – społeczne i kulturowe⁷⁸.

Od Soboru Watykańskiego II w duszpasterstwie dowartościowano funkcję apostołską, która jest probieżem i dowodem autentycznej ewangelizacji. Każdy bowiem, kto przyjął Ewangelię, powinien stawać się jej głosicielem i pałać pragnieniem, aby wszyscy ludzie zostali poświęceni Bogu. Apostołską i misyjną formację trzeba zapewnić wszystkim wiernym, począwszy od ich dzieciństwa⁷⁹. Dzieci i młodzież są zresztą naturalnie dysponowani do działalności apostołskiej. Młodzi emigranci mogą i powinni być przeto apostołami swych rówieśników, a także szerszego środowiska⁸⁰. Jako „wędrowni świadkowie Chrystusa” mogą przyczyniać się do rozwoju Kościołów lokalnych, do prowadzenia działalności ekumenicznej i misyjnej⁸¹.

⁷⁵ EN nr 54; CMU nr 7.

⁷⁶ F. F e r r i s. *Préparation des émigrants dans les pays de départ en vue de leur intégration religieuse*. W: *Integration of the Catholic Immigrant*. Geneva–Montreal 1960 s. 170-172.

⁷⁷ EN nr 18, 19, 36; CMU nr 12.

⁷⁸ EN nr 23; CMU nr 27.

⁷⁹ Dekret „*Apostolicam actuositatem*” nr 14, 30; EN nr 21.

⁸⁰ Dekret „*Apostolicam actuositatem*” nr 12; EN nr 72.

⁸¹ Dekret „*Apostolicam actuositatem*” nr 14; P a u l u s VI. *Allocutio* [7 XI 1970]. AAS 62:1970 s. 772; CMU nr 9, 13-14.

Emigracja ukazuje się coraz wyraźniej jako „narzędzie ewangelizacji świata” i środek prowadzący do zjednoczenia wokół Chrystusa całej rodziny ludzkiej. Zadaniem duszpasterstwa jest dlatego formacja młodych emigrantów do zrozumienia i wypełnienia ich szczególnego posłannictwa w świecie. Im zwłaszcza powinna być bliska prawda, że Kościół jest „znakiem i narzędziem jedności całego rodzaju ludzkiego”. Przeto oni mają być aktywnie obecni we wspólnocie międzynarodowej, służąc innym narodom i przyczyniając się do przenikania życia międzynarodowego duchem chrześcijańskim⁸². Na co dzień powołaniem młodych emigrantów jest przyczynianie się do rozwoju wspólnoty międzykościelnej i międzynarodowej, troska o promocję i obronę praw ludzkich, układanie właściwego współżycia różnych grup ludzkich, a w tym głównie mniejszości etnicznych⁸³.

Ogólne zadania duszpasterskie wobec młodzieży emigracyjnej konkretyzują się i modyfikują w zależności od etapu i miejsca emigracji. Dokumenty kościelne wyszczególniają tu specyficzne zadania Kościołów lokalnych w krajach emigracji i imigracji.

Podstawowym zadaniem kraju emigracji (*a quo*) jest działalność prewencyjna, polegająca na przygotowaniu młodych ludzi do życia poza własnym środowiskiem kulturowym. W przygotowaniu tym wyróżnia się etap dalszy i bliższy. W tym pierwszym, obejmującym wszystkich potencjalnych emigrantów (ogół młodzieży), należy zabiegać o wspomnianą już wyżej, pogłębioną formację religijną, moralną i eklezjalną. Przygotowanie zaś bliższe, obejmujące osoby zamierzające wkrótce emigrować, ma polegać na odpowiednim uwrażliwieniu emigrujących od strony duchowej i psychologicznej, na przekazaniu im niezbędnych wskazówek, informacji i adresów, a także na wręczeniu im listu polecającego do duszpasterzy w kraju imigracji⁸⁴.

Drugim zadaniem tego Kościoła jest utrzymanie żywych kontaktów z emigrantami, czyli niejako towarzyszenie im na obczyźnie. Służą temu różne środki, a zwłaszcza wysyłanie do nich kapłanów i innych apostołów etnicznych, wspieranie ich modlitwą, pomocą moralną i kulturalną⁸⁵.

Wielu emigrantów wraca po latach do swej ojczyzny. Jako reemigranci czują się oni w pewnej mierze wyobcowani z własnego środowiska etnicznego i dlatego należy im pomóc w adaptacji w ramach własnej wspólnoty kościelnej.

⁸² Konstytucja dogmatyczna o Kościele „*Lumen gentium*” nr 1; Konstytucja „*Gaudium et spes*” nr 88; DPMC nr 13; EN nr 49; DCG nr 98, 132.

⁸³ CMU nr 16-18.

⁸⁴ DPMC nr 26; CMU nr 19, 21; PM II nr 5; J. B a k a l a r z. *Obowiązki duszpasterskie proboszcza wobec emigrujących parafian*. „*Collectanea Theologica*” 45:1975 nr 4 s. 217-221.

⁸⁵ DPMC nr 23; PM II nr 5, 6.

Głównym depozytariuszem odpowiedzialności za duszpasterstwo emigrantów jest Kościół w kraju imigracji (*ad quem*). Z punktu widzenia eklezjalnego (jedności i powszechności Kościoła) katolicy przybysze „są tam jak u siebie w domu”, zrównani w prawach i obowiązkach ze wszystkimi wiernymi, swymi braćmi⁸⁶. I właśnie dlatego podstawowym zadaniem tego Kościoła jest życzliwe przyjęcie imigrantów, „które stanowi początkowy zwrotnik dla przezwyciężenia nieuchronnych trudności”, zapobiega konfliktom i rozwiązuje problemy⁸⁷. Życzliwe przyjęcie, będące świadectwem miłości chrześcijańskiej, zawiera w sobie szereg dyspozycji, jak np. gościnność, szacunek dla cech i wartości etnicznych emigrantów, sprawiedliwość i wyrozumiałość, wolę wzajemnego poznania i harmonijnego współżycia, a także gotowość udzielenia pomocy świeżym emigrantom, okazaną w formie informacji i rady, ułatwienia w uzyskaniu zawodu i pracy czy nawet opieki materialnej⁸⁸.

Wyrazem równouprawnienia przybyszów we wspólnocie kościelnej jest oddanie do ich dyspozycji odpowiedniego personelu etnicznego (kapłanów etnicznych, siostr zakonnych, świeckich apostołów); udzielenie duszpasterzom etnicznym potrzebnego wsparcia i pomocy; umożliwienie imigrantom uczestnictwa we wszystkich strukturach miejscowego Kościoła, jak np. w radach duszpasterskich⁸⁹.

Szczególny charakter emigracji wymaga, aby w duszpasterstwie młodzieży emigracyjnej zastosowano środki „międzyterytorialne”: międzyparafialne, międzydiecezjalne i międzynarodowe. Na każdym bowiem kroku są tu niezbędne koordynacja i współpraca duszpasterska, dzięki której dopełniają się wzajemnie różne powołania, zadania i posługi wobec emigrantów. Dzięki temu duszpasterstwo wszechstronnie ubogaca emigrantów i ułatwia im współżycie z różnymi społecznościami w klimacie chrześcijańskiej jedności i zarazem różnorodności⁹⁰.

3. Duszpasterstwo etniczne a młodzież

Doświadczenie wskazuje, że decydującą rolę w zachowaniu i rozwoju życia religijnego młodzieży emigracyjnej spełniają parafie czy inne placówki

⁸⁶ PM II nr 1.

⁸⁷ PM II nr 3; DPMC nr 10, 30 § 1, 58.

⁸⁸ *I Światowy Kongres...* rozdz. II 2; J. B a k a l a r z. *Duszpasterska troska miejscowego proboszcza o imigrantów*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 23:1976 z. 5 s. 73-82.

⁸⁹ CPMC nr 22-24; CMU nr 22.

⁹⁰ CMU nr 19 c; PM II nr 2.

duszpasterstwa etnicznego. Jest to prawidłowość, którą Kościół docenia i dlatego stara się zapewnić emigrantom ich własne duszpasterstwo etniczne. Zgodnie ze słowami papieża Jana Pawła II „pierwszymi i bezpośrednimi apostołami emigrantów winni być sami emigranci”⁹¹.

Parafia etniczna może jednak spełnić należycie swą misję wobec młodzieży tylko wówczas, gdy są w niej uaktywnione rozliczne funkcje ewangelizacyjne, a zwłaszcza zadanie przepowiadania Słowa Bożego, które jest źródłem wiary. W odniesieniu do młodzieży na pierwszym miejscu konieczne jest dowartościowanie katechezy, ogólnej i sakramentalnej, zwłaszcza przedmażeńskie⁹². W katechezie, której celem jest rozwój i dojrzewanie wiary, młodych emigrantów trzeba traktować jako aktywnych „partnerów przekazu” katechetycznego. Dzięki upowszechnieniu katechezy w rodzinach i grupach kościelnych parafie mogą stać się „naturalnymi ośrodkami katechumenatu”⁹³.

Podobnie należy rozwijać świadome i aktywne uczestnictwo młodzieży w życiu liturgicznym parafii, zwłaszcza zaś w Eucharystii, która jest centrum wspólnoty parafialnej. Całe zresztą wychowanie i formacja religijna młodych emigrantów ma polegać w istotnej mierze na „wspólnym przeżywaniu” wartości, czyli na partycypacji w życiu wspólnoty parafialnej. W niej (wspólnocie) młodzi odnajdują środowisko dla rozwoju własnej osobowości, a także konkretny przykład wiązania wiary z życiem ze strony starszych⁹⁴.

Jak stąd widać, parafie etniczne powinny stopniowo przekształcać się z anonimowych ugrupowań i ośrodków obsługi duchowej w prawdziwe wspólnoty wiary, kultu i chrześcijańskiej służby⁹⁵. Warunkiem i zarazem owocem tego przekształcenia jest upodmiotowienie i uaktywnienie wszystkich wiernych, a w tym również młodzieży, dla której ten proces ma największe znaczenie. Jej wejście do parafii jest bowiem początkiem wejścia do Kościoła i do społeczności.

Jednakże nie wolno zapominać, że droga do wielkiej wspólnoty kościelnej prowadzi przez wspólnoty małe, z których najbliższa młodemu człowiekowi jest jego rodzina. Jeśli jest ona prawdziwym „kościółem domowym”, który naucza, daje świadectwo i przekazuje życie fizyczne oraz duchowe, to spełnia tym samym funkcję religijnej formacji młodego pokolenia. Dlatego duszpasterze z

⁹¹ J a n P a w e ł II. *Orędzie* [5 VIII 1987] nr 4 b.

⁹² T e n ż e. *Adhortacja apostolska „Catechesi tradendae”* [16 X 1979] nr 35-42. „Chrześcijanin w Świecie” 12:1980 nr 7-8 s. 132-185; KPK kan. 528 § 1, 776, 1072.

⁹³ CMU nr 27.

⁹⁴ KPK kan. 528 § 2; C. P o h l m a n n. *Wort und Leben. Neue Wege der Verkündigung an die Jugend*. Düsseldorf 1967 s. 115-161.

⁹⁵ CMU nr 25, 27.

pomocą innych wiernych powinni troszczyć się – właśnie z myślą o młodzieży – o wspieranie rodzin emigrantów, aby mogły one jak najlepiej wypełnić swe powołanie. Duszpasterstwo rodzin jest przeto jakby podstawą duszpasterstwa młodzieży⁹⁶.

Z myślą o potrzebach młodego pokolenia na emigracji katolickie wspólnoty etniczne powinny, gdzie to możliwe i niezbędne, zakładać i prowadzić własne szkoły katolickie i inne zakłady wychowawcze, które – oprócz zwykłych swych funkcji – spełniają zadanie ewangelizacyjne i pomagają dzieciom oraz młodzieży aktywnie uczestniczyć we wspólnocie kościelnej⁹⁷.

Upodmiotowieniu młodzieży emigracyjnej służą również stowarzyszenia religijne i ruchy, które Kościół ocenia jako znak nadziei na przyszłość. Młodzież ze swej strony pragnie się zrzeszać, aby zmanifestować własne idee, swój charakter i swą niezależność od zrzeszeń dorosłych. Tworzone przez nią małe grupy stanowią dla niej – jeśli tylko są otwarte – pozytywne środowisko wychowawcze, służą do jej uaktywnienia i są pomostem do szerszej społeczności kościelnej i świeckiej⁹⁸.

Stąd zadaniem duszpasterzy etnicznych jest duchowo opiekować się katolickimi stowarzyszeniami młodzieżowymi, a także popierać inicjatywy tworzenia nowych grup lub wspólnot, które odznaczają się pogłębioną duchowością i zaangażowaniem apostołskim⁹⁹. Jedną z nowych form zaangażowania się młodzieży jest powstały w 1985 r. Ruch Apostolatu Emigracyjnego¹⁰⁰.

W nowoczesnym duszpasterstwie etnicznym trzeba korzystać w szerokim zakresie ze środków społecznego przekazu: filmu, radia, telewizji, wideofilmów, książek, czasopism, komputerów i innych urządzeń elektronicznych. Młodzież jest – jak wiadomo – najliczniejszą odbiorcą tych środków, które spełniają wśród młodych ważną funkcję społeczną, wychowawczą, kulturalną i rozrywkową. Kościół często przypomina, że mogą one spełniać również funkcję ewangelizacyjną, są bowiem jakby pomostem pomiędzy wiarą i kulturą, „nowoczesną amboną”, służącą do głoszenia Ewangelii szerokim kręgom ludzi. Dokumenty kościelne polecają z nich korzystać zwłaszcza w katechizacji dzieci i młodzieży¹⁰¹.

⁹⁶ J. B a k a l a r z. *Kościół a rodziny emigrantów*. „Znaki Czasu” 1988 nr 9 s. 58-71.

⁹⁷ KPK kan. 796-806.

⁹⁸ *Deklaracja „Gravissimum educationis”* nr 4; DCG nr 87; EN nr 58; D. S t o l l b e r g. *Seelsorge durch die Gruppe*. Göttingen 1972 s. 17-71; J. S ł o m i ń s k a. *Mechanizmy i funkcje grup młodzieżowych*. Warszawa 1986 s. 5-25.

⁹⁹ J a n P a w e ł II. *Orędzie* [5 VIII 1987] nr 4 b.

¹⁰⁰ J. B a k a l a r z. *Ruch Apostolatu Emigracyjnego*. Poznań 1987.

¹⁰¹ *Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli „Inter mirifica”* nr 11; kan. 747 § 1, 761, 804; EN nr 45; *Adhortacja „Catechesi tradendae”* nr 46.

Dowartościowanie środków przekazu w duszpasterstwie młodzieży emigracyjnej polega nie tyle na ich mnożeniu, ile raczej na ich właściwym wykorzystaniu. Do tego zaś potrzebna jest specjalna formacja, prowadzona przy pomocy twórców i pracowników kultury, mająca na celu przygotowanie młodzieży do należytego i aktywnego korzystania – zarówno w aspekcie odbioru, jak i przekazu – ze środków społecznej komunikacji. Dotyczy to również godnych utrzymania środków tradycyjnych, jak np. zespołów muzycznych, śpiewaczy i teatralnych, a także różnych form rozrywki¹⁰².

*

Całość powyższych rozważań dowodzi, że powszechne zjawisko emigracji młodzieży wymaga bardziej aktywnej troski całego społeczeństwa i Kościoła. Opieki nad młodymi emigrantami nie należy traktować jako wyizolowanego wycinka działalności społecznej, ale trzeba ją realizować w całokształcie życia społecznego, zarówno emigrantów, jak i społeczności z nimi związanych. Podobnie duszpasterstwo młodzieży emigracyjnej – to nie kwestia samych tylko metod i technik pastoralnych, ale głównie odnowy koncepcji i zadań duszpasterskich, skierowanych na ewangelizowanie młodych w ramach różnorodnych, współdziałających z sobą wspólnot kościelnych. Pomoc społeczna i kościelna powinny zmierzać do rozwoju i upodmiotowienia młodych emigrantów w społecznościach, w których oni żyją.

THE CHURCH TOWARDS THE EMIGRANT YOUTH'S PROBLEMS

S u m m a r y

In the contemporary phenomenon of emigration the youth takes part most often. There are certain objective e. g. economic, ideological and cultural reasons for this emigrant expansion. Those reasons, however, are often connected with some subjective motives. Emigration always has a moral dimension and causes various threats, but it also offers a great chance in young people's life.

The Church makes every effort to get to know various crises and problems which young emigrants have to cope with. It is interested mainly in family, social, moral, and cultural life problems. The Church points to social tasks towards the emigrant youth. It demands in particular

¹⁰² Papieska Komisja do Środków Społecznego Przekazu. *Instrukcja „Communio et progressio”* [23 V 1971] nr 64-72. „Chrześcjanin w Świecie” 1971 nr 14 s. 80-81.

a complete and bicultural education of the young emigrants, a respect for their subjectivity, and making it possible for the young people to take an active part in social life.

Within the framework of its own mission the Church underlies a need for regeneration of the hitherto pastoral care. The regenerated pastoral care is to be focused on evangelization of the emigration world in the countries of emigration and immigration. It is necessary in the present pastoral activity to subjectivize the majority of the faithful, and especially of the youth, and also to use various forms and pastoral methods.